

RELECTIO

DE POENITENTIÆ SACRAMENTO.

P oenitentium.	442
Pars I. De Definitione Poenitentia.	443
Pars II. De Poenitentia ut virtute.	461
Pars III. De necessitate Poenitentia ut virtutis.	472
Pars IV. De præcepto Poenitentia ut virtutis.	507
Pars V. De necessitate Sacramenti Poenitentia.	526
Pars VI. De præcepto Sacramenti Poenitentia.	557

DE HVMANÆ HISTORIÆ AVCTORITATE,

Quæ postremo loco est posita.

LIBER VNDECIMUS.

CAPVT PRIMVM.

Vperiolem locum vixdum sinieram, & ecce nuncius affertur, parentem meum charissimum Viennæ diem extremum obiisse. Eo vero audito nuncio, si motum me negem, quam id recte faciam, viderint sapientes, sed certe mentiar. Motus sum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus est. Cum autem ego illi meas has lucubrations nuncuparem, scilicet a laboribus, quos eius potissimum causa susceperam, aliquandiu cessatum est. Mihi enim ante ita iucunda huius libri confectio erat, ut non modo omnes abstergeret laborum molestias, sed efficeret labores molles etiam & iucundos. At vero postea nihil omnino erat, quo tedium & cura leuaretur. Etenim vivo patre, cum de locis theologicis aliquid velle scribere, ille mihi

occurreret non eo solum digno munere, sed in cuius etiam nomine vigilie nostræ gratius apparent. Nunc autem quem, similem inventurus sum, ut patris loco substituam? Solebam mihi equidem charissimum parentis vultum sistere, & quotiescumque scribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat, ille ne oscitaret quidem me sinebat. Tanta erat in absentem etiam patrem reverentia. At modo opus cœptum persequi cupienti aqua hæret, ut aiunt, nec quicquam cohort, ubi non labasciat animus victus quam cito. Longo enim a me ille spatio seiunctus non minus mihi dereliquit moriendo doloris, quam afferebat vivendo lætitiæ. Sed cum accepto vulnere otium mihi magnum insperatumque contigerit, nihil autem agere animus nec deberet, nec posset, ad postremum locum omnino appellendus fuit: ne res bene & utiliter inchoata, eius morte interciperetur, qui etiamnum e superis vigiliarum mearum munus exigit. Nec vero dubitem ego querenti, cui scribam, respondere: Patri meo scribo, qui me non ipsi hæc tantummodo dare voluit, sed etiam aliis proderet. Quanta igitur apud Theologos sit historiæ humanæ & utilitas, & auctoritas explicaturi modo sumus. Orabit autem sine dubio pater, ut quod iter illo in terris cogente carpsimus, eodem nunc e cœlis favente peragamus.

CAPVT II.

De historia humane in Theologiam utilitate.

EMerſi iam e vadis, & scopulos prætervertæta est oratio mea. A rebus enim difficillimis ad res faciles delapsus sum, neque historiæ humanæ auctoritate explicanda potest aut ingenium, aut Theologia mea periclitari. Multo vero id minus, cum illud explico, quam sit Theologo humana historia utilis & necessaria. Nullos quippe hic adversarios habemus, nulla contra veritatem argumenta sunt. Etenim viri omnes docti consentiunt, rudes omnino Theologos illos esse, in quorum lubricationibus historia muta est. Mihi quidem
non

non Theologi solum, sed nulli satis eruditi videntur, quibus res olim gestæ ignotæ sunt. Multa enim nobis e thesauris suis historia suppeditat, quibus si careamus, & in Theologia, & in quacunque sermone alia facultate inopes sapienter & indocti reperiemur. Cum vero pateat, quandoque in re quondam gesta Theologicæ disputationis cardinem veriri, quis est hic qui neget, interdum etiam in scholastica disputatione opus esse ex annalium monumentis testes excitare clarissimos veritatis? Equidem historiam esse Theologo differenti necessariam, cum sæpe alias, tum maxime in hoc opere animadverti: ubi quantus mihi fuerit historiæ humanæ usus, qui superiores libros attigerint, ii facile iudicabunt. Nam quam magnus postea futurus sit, non audeo ego in præsentia dicere, ne montes aureos videar polliceri. Certe quantum historiæ cognitione Theologus indigeat, vel illi abunde magno argumento sunt, qui eius ignorantia sunt in varios errores lapsi. Huius generis quidam, exemplum ponunt, quod Traianum Gregorii precibus a gehenna liberatum, non vulgo solum, sed Divo etiam Thomæ olim iuvei persuasum est. Persuasum est autem Ioannis Damasceni auctoritate, cui Divus sane Thomas plurimum deferrebat. Sed illius fabellæ, inquit, argumento nemo adduceretur, si ex temporum ratione intelligeret, Ioannem Damascenum rei eius auctorem esse non posse, ut qui plus uno sæculo iuxta horum sententiam Gregorium antecesserit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvensis ac Divus Antoninus illum tradunt sub Theodosio floruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cum Ioannes ille Damascenus, qui quatuor de orthodoxa fide libros edidit, sub Constantino & Leone floruerit, hoc est, Divo Gregorio iam defuncto. Nec in re aperta opus est aut Ioannem patriarcham Hierosolymitanum, aut rerum scriptorem Romanorum libr. 21. & 22. aut alios etiam historicos excitare, ubi Ioannes ipse Damascenus non obscure indicat, quo tempore extiterit. Primum enim Cyrillum sæpe refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoque Chalcedonensis aliquando meminit. Quin libr. 3. cap. 10. Petri cuiusdam Gnaphei fecit mentionem, qui sub Iustiniano in quinta synodo damnatus est. Sed & libro 4. cap. 17. contra

Iconomachos scribit, eisdemque in libro hæres. Iconoclastas & Thymoleontes appellat, a Leone scilicet, qui sectæ illius præcipuus & auctor, & adiutor fuit. Eodem præterea hæres. libro Monothelithas commemorat Cyrum, Sergium, & Eustachium, qui damnati sunt in sexta synodo sub Agathone papa: aduersum quos copiose etiam scripsit lib. 3. de orthod. fid. cap. 14. & 15. Quæ omnia qui expendat, is facile intelligat, Ioannem Damascenum post Gregorium extitisse. Nam quod Tritemius ait, duos fuisse huius nominis, alterum sub Theodosio, qui libros illos Theologiæ composuerit, alterum sub Leone, qui pro imaginibus depugnarit, id commentitium totum est, ut ex locis modo excitatis apparuit. Nec vero historiam ego illam probo. Mirum enim est, hominem Græcum rem nostram, & toto, ut ipse inquit, orbe vulgatam Græcis suis prodidisse, quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint ergo fabulæ, non repugno, ea quæ de Traiano, & Gregorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia prior Gregorio Damascenus fuerit. Verum hoc in genere Hispanus noster Gennadius Sepulveda nuper erravit, homo neque meo iudicio imperitus, & suo valde doctus, certe & eloquendi arte clarus, & a Theologiæ studio non abhorrens. Qui cum persuadere vellet, barbaris novi orbis oppugnandis iustam esse belli causam, in eam argumentationem incubuit, quod Gregorius in epistola libri primi septuagesima tertia (id quod refertur 23. quæst. 4. Si non) Gennadium commendat, qui tantum christianæ dilatandæ causæ reipubl. bella susceperit, quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurreret. Hoc vero Gregorii testimonium quam sit inceptum ad rem propositam comprobendam, is quoque ipse Gennadius facile iudicasset, si ex historiis didicisset, eos aduersum quos bella Gennadius gessit, hostes non imperii Romani modo, verum etiam ecclesiæ, Christianique fuisse (1). Id quod est alia quadam ad eundem Gennadium epistola, quæ est in eodem libro, numero septuagesimasecunda luce clarius

(1) 23. q. 4. sicur.

videre licet. Nec dubitari potest (2), Vandalos, quorum reliquæ eo usque in Aphricana provincia supererant, Ariana peste affectos: nec ignoratur Donatistas, quibus Aphrica tum etiam plena erat, præmiis & vi contra Catholicos, non solum disputatione pugnasse. Sed de his exemplis non est hic locus differendi, ubi breuiter & in transcurso Theologum admonemus, ut ne historiam ecclesiasticam negligat, cuius & cognitio magnos fructus parit, & ignoratio parit errores. Iam vero Augustinus, libr. de doctrina Christi. 2. cap. 28. ethnicorum etiam historias ad intelligentiam scripturæ sacræ plurimum conferre tradit, ostenditque ex earum ignoratione quosdam circa scripturas errasse. Videlicet Irenæus & Tertullianus (3) circa ætatem, qua Christus passus est, vario sunt quidem errore versati, sed ob eandem causam tamen. Historias enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitio ea res facillime expeditur. Quamquam uterque erroris sui ex evangelio quoque poterat admoneri. Atque Erasmus, (4) quas tenebras super uniuersam terram factas plane scribit evangelista (5), eas ipse super Iudæam tantum fufas intelligit, falsæque intelligentiæ causam ponit, neque veram, neque, si vera esset, satis idoneam, quod si hæ tenebræ tanto spatio contigissent per uniuersum orbem, aliquis certe seu Latinus, seu Græcus scriptor eius rei meminisset. Nam epistolam, qua Dionysius astruit eclipsim illam se diligenter & vidisse oculis, & animo considerasse, quasi nomine Dionysii consistam deridendam propinat. At vero nec quam Philosophiæ & doctrinæ laudem Dionysio Areopagite eripere conatur Erasmus, eam ego in hoc opere asserere instituo, nec id etiam reprehendo, quod Diuum Hieronymum eius in-

(2) Prosper. in chron. (3) Iren. 2. libr. cap. 39. & 40. Terr. in opere aduersus Iudeos. Vide Euseb. libr. 1. ecclesiast. histor. cap. 10. Epiphanius heresi 51. August. lib. de doctr. Christi. 2. cap. 28. Iren. in 40. anno Christum passum esse dixit. Tertullianus in 30. secutus Clemens Alexand. in 1. Strom. & Lactantium insit. diu. libr. 4. (4) Matth. 27. (5) In annotat. super Matth. cap. 27. & super acta Apostol. cap. 17.

interpretationis auctorem facit, cui non alius quisquam scripturæ interpres apertius contradicit. Illud ago, nisi humanas historias hic ignoraret Erasmus, tenebras profecto illas aliter, ac vere quidem, interpretaturum. Phegon enim Olympiadarum egregius supputator, in quatuordecimo libro ita scribit. *Quarto autem anno 202. olympiadis magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis est facta. Dies hora sexta ita in tenebras noctem versus, ut stella celo visa sint, terraque motus in Bithynia Nicæna urbis multas ades subverterit. Quem annum cum passione dominica concurrisset. Eusebius in chronici patefecit. Lucianus quoque presbyter Antiochenus, vir moribus & eruditione præcipuus, cum gentibus de fide Christiana disputans, *Requirite, inquit, in annalibus vestris, & inuenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato sole interruptum tenebris diem.* Auctor est Eusebius, libro nono ecclesiast. historiæ, cap. 6. Tertullianus demum, *Eodem, inquit, momento dies medium orbem signante sole subducta est. Deliquimus utique putaverunt, qui id super Christum predicatum non scierunt; & tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis.* Hactenus ille in Apoc. cap. 21. Quibus ex rebus facile intelligitur, sacris literis exponendis historiis etiam gentiliū esse necessarias. Quæ quamquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, sunt tamen nobis in tertio decimo libro fusius explicanda. Cum igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis illustraturi, non est cur quæ eius libri propria doctrina erit, hoc nos eam loco impertune antevertamus. Atque ut Geometræ solent non omnia argumentis ostendere, sed postulare, ut quædam sibi concedantur, quo facilius quæ velint explicent: sic ego interim a lectore postulo, ut mihi concedat esse in libris sacris loca plurima quæ sine historiæ humanæ cognitione expediri non queunt. Quod autem in disputatione adversum fidei Christianæ inimicos rerum gestarum monumenta Theologo peropportuna sint, clarissimorum virorum usus aperte confirmat. Tertullianus (6) ex ipsis Romanorum historiis argumentatur, pos-*

(6) In apolog.

simos quoque favos Christianis, crudelisque fuisse. Bonum itaque esse, id quod mali homines infectarentur. In libro vero ad Scapulam quot rerum gestarum exemplis usus est, ut persuaderet, ob vexatos Christianos multos gentiliū præsidēs tristes exitus habuisse? Quamobrem qui cum nostris pugnavissent, eos cum Deo quoque sine dubio certasse. Cyprianus (7) idolorum omnium vanitatem qua historiarum scientia & commemoratione coarguit? Hieronymus (8) quot quamque varias adversum Iovinianum historias in commendationem virginitatis, castitatisque commemorat? Lucianus presbyter, quemadmodum supra diximus, ipsos gentium annales excitat, ut nostræ etiam fidei dogmata illorum testimonio asserat. Eusebius (9) Iudæos & Paganos sæpe ex historiis humanis refutat. Non ergo historia solum ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, Theologo contra adversarios fidei utilissima est. Quapropter rudem esse omnino in historiis gentiliū, aut inertissimæ segnitia est, aut fastidii delicatissimi. Enimvero quod commode ac prudenter, non in concionibus dico, sed etiam in disputationibus Theologus exempla proferat, dum quidpiam vel iustum esse suadet, vel iniustum, quoniam a viris aut probis, aut improbis usurpatum est (10). Tertullianus, Hieronymus, alique viri gravissimi satis ostendunt, qui non raro huiuscemodi persuasionis genere delectantur. At exempla probabilia sine historiæ cognitione proferri qui possunt? Quam late igitur historiæ utilitas fusa sit, apparet: siquidem quacumque Theologi ingredimur sive concionando, sive disputando, seu sacras literas exponendo, in aliquam historiam vestigium ponimus. Itaque cum ad has multas res Theologo perviles sint historiarum libri, studiosè profecto ab eo legendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maxime pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentia

(7) In libr. *Quod idola non sunt Dii.* (8) *1. lib. adversus Iovinianum.* (9) *1. lib. ecclesiast. histor. cap. 6. & 11. libr. 2. cap. 2. libr. 3. cap. 7.* (10) *In apologetico 1. adversus Iovinianum. libr.*

tia modo, sed ne sine imperitia quidem possunt. Historia quippe, ut Cicero verissime dixit, cum magistra vitæ est, tum lux etiam veritatis. De historiæ ergo utilitate hæcenus dictum est, nunc de auctoritate videamus.

CAPVT III.

Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.

Quæquam, ut paulo ante dicebamus, e locis scopulis enavigavit oratio, nec ea, quæ in huius loci explicatione differenda sunt, ingenii vim, aciemque desiderant, egent tamen quædam horum gravi, maturoque iudicio. Quæ ex re fit, id quod vix credibile est, ut in loco facili & explicato perdifficiles & lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituendum est, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, & quam faciat in Theologia fidem: quod non adeo expeditum est. Deinde, quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat: quæ res est omnium difficillima. Cum enim non ex sermone hominum recenti, sed ex maiorum memoria atque annalium veritate eruenda sæpe sit veritatis explicatio eius, quæ in Theologica disputatione versatur: oportebit sane de historia præsertim veteri iudicare, historicos omnes internoscere, mendaceseque a veracibus fecernere. Quam facultatem quoniam mihi nec arredo, nec deo, fateor, me non sine metu ac pudore quodam hanc provinciam suscepisse, munere necessitatis non voluntatis opere perfunditurus. Non quod mihi in tanto officio, tamque gravi causâ cura defuerit: sed quod video periculosum esse eo vel maxime loco iudicem velle fieri, ubi vir ille nimirum exigitur, qui & antiquitatis memoriam in numerato habeat, & prudentia summa, gravissimoque iudicio sit præditus. Sed quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus, omnia, aut ignorantis meæ, aut temeritatis, aut utriusque etiam de-

pre-

precatione, ad earum rerum, quas proposuimus, explicationem, disputationemque veniamus.

Principio itaque historiæ humanæ auctoritatem argumentis oppositis impugnabimus. Mox docebimus, ex eiusmodi historia qualia in Theologiæ usum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quoniam illi auctores sint, quos in historia Theologi probare debeant. Postremo, argumenta opposita refutando finem huius libri faciemus.

Primum ergo argumentum, quo historiæ humanæ fides labefactari potest, est huiusmodi. Ioseph secundum naturam filium fuisse Iacob, secundum legem fuisse filium Eli, Aphricanus in epistola ad Aristidem, Iustinus martyr, quæstione ad orthodoxos 66. Eusebius, libr. 1. ecclesiast. histor. cap. 7. Nicephorus, libr. item primo, cap. 11. Ambrosius, libr. in Lucam 3. Hieronymus in primum Matth. cap. August. libr. 2. de con. evang. cap. 3. & 2. retra. libr. cap. 5. & 16. Damascenus, libr. 4. cap. 15. Beda, libr. 1. in Lucam, cap. 10. Theophilactus, in Lucæ tertium caput, omnesque fere patres scripserunt. Neque illis subito reperta hæc, aut sine auctoribus conficta sunt: sed ab ipsis saluatoris nostri propinquis & consanguineis tradita, quemadmodum Aphricanus affirmat. Hæc vero multis argumentis commentitia esse probat libro primo harmoniæ evangelicæ Osiander: atque, ut sibi quidem videtur, ita probat, ut non modo Divo Thomæ, cæterisque Theologis quasi portenta somniantibus insulset, verum etiam eos insanos apellet, qui hæc primi in lucem eiderunt.

Secundum argumentum est, quod Ioseph virum Mariæ alteram prius uxorem habuisse, ex qua filios suscepit, qui fratres Domini in evangelio dicuntur, Eusebius, libr. 2. ecclesiast. histor. cap. 1. Nicephorus, libr. 2. cap. 3. ubi etiam refert Hippolytum eiusdem sententiæ auctorem, Ambrosius in libr. de instit. virgin. cap. 6. Epiphanius, libr. 2. contra heres. cap. 51. & 78. Hilarius, can. 1. in Matth. aperte consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquam apocryphorum deliramenta contemnit: quin etiam adversus Elvidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

Tom. II.

B

Ter-

1. Arg.

*falso tribuitur
liber Iosephi
est ipso Max
xiob*

2. Arg.

3. Arg. Tertium argumentum, Hieronymus scribit (1), veterem historiam narrare, quod Herodias, cuius Mattheus meminit, filia fuerit Arethæ regis: idem quoque aluit Beda, libr. comment. in Marcum secundo, Eusebiusque Rufino interprete, libr. ecclesiast. histor. 1. cap. 13. At illud esse falsum, & Iosephus, libr. 18. antiq. cap. 5. & Egesippus, libr. 2. de excit. Hieron. cap. 12. testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus, libro 1. cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publica commemoratione non certo dicam, sed ne probabiliter quidem suadere possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, explodere, & pro nihilo putare licet: nulla profecto humana historia reperietur, quæ quicquam habeat ad faciendam fidem virium.

4. Arg. Quartum argumentum, Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, nedum philosophos, tradunt Cyprianus in sermone de baptismo Christi, & manifesta Trinitat. Athanas. quæst. 2. ad regem Antiochum, Hieronymus in psalm. 71. Augustinus, sermone 43. ad fratres in cremo, & de mirabilibus sacræ scripturæ, si tamen hæc opera August. sunt, Chrysostomus homil. 6. in Matth. Tertullianus contra Iudæos. Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. 2. Matth. Isidorus in præfatione Misæ, quæ vulgo dicitur Mozarabæ. D. Thom. in Matth. cap. 2. & in Ioannis 11. cap. nam & 3. part. quæst. 36. art. 3. ait, non solum fuisse sapientes, sed potentes. Eiusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, Divus Vincentius, Nicolaus Liranus, Dionysius Carthusiens. Simon de Casia, Doctor incognitus, in psalm. 71. Titelmanus, Ioannes Echius, Divus Antoninus, alique ex iunioribus, quos longum est enumerare. Ac certe historia esse videtur per manus a maioribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam profus in ecclesia facit fidem. Quin probabilissime a Baptista Mantuano, aliisque recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse. Non enim id silentio prætermittendum evan-

(1) In Matth. 14.

gelitam quod ad rem magnopere pertinebat, nec Herodem, si reges essent, eos adeo imperiose, & inciviter excepturum.

Quintum, Magos venisse Hierosolymam diebus a Christi nativitate tredecim non Hieronymus modo & Augustinus, verum etiam omnes prope auctores & veteres & recentes memoriæ prodiderunt (2). Et Epiphanius hæresi 51. constanter affirmat, post duos annos a nato Christo Magos ex oriente advenisse. Cuius opinionis duæ causæ sunt non omnino pessimæ. Vna, quod in die Purificationis non agnum sed turturum (3) aut columbæ pullum Christi mater obtulit: non ergo potuit invenire manus eius pretium agni, atque adeo ne thesaurum quidem a Magis acceperat. Altera causa est, quod Herodes occidit omnes pueros a bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Non est autem verosimile, Herodem bimos pueros interfecturum iuxta tempus stellæ, cuius apparitionem diligenter a Magis exquisiverat, si ab ortu stellæ ad Magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quod ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profecto verba plus aliquid significant, quam regionem, unde profecti sunt, comparatione tantum ad Hierosolymam orientalem fuisse. Si igitur, ut plane scribit evangelista, ab oriente venerunt, cum non sit obscurum, Hierosolymam longissimo intervallo ab Oriente distare, intra tam paucos dies & stellam vidisse, & consilium de protectione communicasse, & adornasse iter, & ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palestinam accessisse, profus abhorret ab humanæ iudicio rationis.

Sextum, Miraculum nuptiarum in die anniversaria Epiphaniæ fuisse editum posteritati fug, quod ait Maximus, fidelis mandavit antiquitas. At Epiphanius contra docet (4), eodem die, quo Christus natus est, completo iam anno trigesimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publica commemoratione accipere possumus.

(2) Idem Zacharias Chrysoptolitanus. (3) Levit. 12. (4) Her. 51.

7. Arg. Septimum, Lex vera historiæ est, ut Hieronymus sæpe dixit (5), ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis re ipsa falsâ sint. Sic enim Ioseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Iesu, & Herodem evangelista contristatum esse ait, non quod revera, aut Ioseph pater Christi esset, aut Herodes esse animo contristatus: sed quod illud eo tempore sic vulgo ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimarent: cum potius illud credendum sit, dissimulasse mentis suæ malitiam artificem homicidam, cum tristitiam in facie & lætitiâ haberet in mente. Ob quam causam vulpes est a Domino appellatus (6). Vnde & Iosephus 18. antiq. lib. cap. 7. asserit, ab Herode Ioannem esse occisum, quia timebat ne auctore Ioanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentum est, quod ex historia petitur. Nam vulgi ferme opinio falsâ est: & poterit omnis eiusmodi argumentatio refelli, quod historicus non veritatem rerum, sed vulgi opinionem expresserit.
8. Arg. Octavum, Augustinus sermone 71. de immolatione Isaac, *Antiquarum*, ait, *relatione refertur, quod Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus.* Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi, *Adam*, inquit, *sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus traditur, ab antiquis.* Atque Paula & Eustochium in epistola ad Marcellam, eandem historiam tanquam habitantium ore celebratam narrant. Ita eam refert quasi minime dubiam Epiphanius lib. 2. contr. hæres. cap. ultimo. At Hieronymus in Matth. 27. caput & in 5. cap. epist. ad Ephes. quasi fabulam irridet, quod Iosue 14. cap. Adam in Cariath Arbe dicatur esse conditus. Opinionem vero Hieronymi Isidorus sequutus est.
9. Arg. Nonum, Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Theodoretus, Hieronymus & August. ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Histaspis fuisse completos. At hoc non modo falsum & commentitium est, sed sacris etiam literis adversum: quæ non implicite &

(5) *Alver. Elvid. & in Matth. 14. cap. Idem Beda, lib. 2. com. in Marcum.* (6) *Euseb. lib. 1. eccl. hist. cap. 11.*

abscōdite, sed patentius, & expeditius continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos (7). Nul- lum ergo idoneum argumentum ex temporum ratione pro- mitur.

Decimum, Hieronymus auctor gravissimus historiæ pro- dit (8), quod in secundo Darii anno templum edificari cœp- tum est. At vero exploratè perceptum est & cognitum (9), Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta icisse. Imbecillum ergo est quodcunque argumentum ex historia humana de- promptum, quamlibet historiæ auctor gravis sit.

Vndecimum, Plerique historici (10), & ii nobiles, tradide- runt, Artaxerxem ædificationem templi impedivisse. At contra scriptura tradit (11), templum ædificatum esse præcipiente Cyro, Dario & Artaxerxe.

Duodecimum, Iosue post mortem Moysis 26. annos imperasse, auctores sunt Iosephus lib. 5. antiquit. cap. 1. Sa- bellicus Ænea. 1. lib. 4. Naulerus Chronographiæ suæ ge- neratione 28. Nam Eusebius in chronicis, atque hunc secuti Isidorus, Severus Sulpicius & Ioannes Carion 27. annos, Iosue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera sum- ma 480. annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi ædificationem 3. Regum lib. cap. 6. colligitur.

Tertiumdecimum, Si qua historia Theologo probanda est, ea erit maxime, quæ omnium ecclesiæ ore celebratur. At eiusmodi multa nullam faciunt profus in Theologia fidem. Etenim, ut ea prætereamus, quæ ridicule & falsæ de Cirico & Iulita, de Gregorio, de Catharina martyre, deque undecim mille virginibus referuntur: certe historia Thomæ apostoli apocrypha & commentitia est non solum Gelasio 15. dist. cap. *Sancta Romana*, sed etiam Augustino lib. 22. con. Faust. cap.

79.

(7) *Clem. in 1. Strom. Euseb. in Chron. Theodoret. in primum Zachar. cap. Hier. in proœmio super Aggaum, & in 1. Zachar. cap. Aug. lib. 18. de Civitate Dei cap. 26.* (8) *Daniel. 9. & 2. Paral. 26. & 1. Esdr. 1. in 7. Dan. cap. (9) 1. Esdr. 3.*

(10) *Ioseph. lib. 11. cap. 3. Arch. 1. part. tit. 4. cap. 1. Her- mannus in Chronicis. (11) 1. Esdr. 6.*

14 DE HYMANÆ HISTOR. AVCTORIT.

79. & libr. unico adverst. Adimantum cap. 17. & libr. 1. de serm. dom. in mon. cap. 38. His adde Marthæ & Mariæ Magdale-
næ fabulam, quæ narrat, ad Mariam quidem Magdalum, ad
Martham vero Bethaniam forte hæreditaria prevenisse: cum
contra scribat Ioannes (12) Bethaniam Castellum Mariæ Mar-
tæque fuisse.

14. Arg. Quartumdecimum, Ea historia reliquas videtur excellere,
quæ a summis pontificibus probata est. Constantini vero do-
natio, lepra, baptisus, sanitas, non modo historiis celebra-
tur ecclesiæ, verumetiam per summos pontifices approbantur.
At hæc ficta esse omnia multi viri doctissimi contenderunt (13).
Nulla igitur ecclesiastica historia theologo idonea argumenta
ministrat.

15. Arg. Quintumdecimum, Nemo in ecclesiasticis viris est, qui hi-
storiam probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum
breviario. Nam in eo libello, quamvis exiguo, tot mendacia
sunt, ut sint numeratu difficillima. Non Iosephus. Primum
quia multa tradit sacris literis vehementer repugnantia. Dein-
de, quia tertium Estdræ librum in historia sequitur, quem
Hieronymus non aliter quam somnia reicit. Postremo, quia
in temporibus rerum notandis vario fuit errore versatus. Ec-
quis ergo in ecclesia auctor historiæ certus habebitur? An
Aphricanus? Sed huius historia Gelasio (14) apocrypha est. An
Eusebius? Sed huius quoque historiam tanquam apocrypham
idem Gelasius reprobat. Sed in historia tripartita Sozomenus
princeps habetur. At hunc damnat Gregorius iniquens (15),
In historia Sozomeni de quodam Eudocio aliqua narrantur. Sed ip-
sam historiam sedes Apostolica recipere recusat: quoniam multa men-
titur, & Theodorum nimium laudat, arque usque ad ultimum sui
diem magnum ecclesiæ doctorem fuisse predicat. Si igitur hi, qui
primas in historia ecclesiastica partes habent, incerti ac men-
daces auctores sunt: nimirum neque ex his, neque ex aliis,
quo-

(12) IOANN. II. (13) In Extrav. unigenit. de pen. &
remis. qua est Clementis 6. & in cap. fundamenta de elect. in 6.
(14) 16. dist. Sancta Romana. (15) Lib. 6. epist. 31.

LIBER VNDECIMVS. 15

quorum minor est auctoritas, idoneum sumet theologus argu-
mentum ad suas conclusiones corroborandas.

Sextumdecimum, Innocentius 20. dist. cap. De quibus, so- 16. Arg.
las ecclesiasticas historias in causis ecclesiæ finicndis approba-
vit. Ethnicorum ergo de rebus gestis monumenta parum in
theologiæ usum valere possunt. Id quod concilium Florenti-
num sessione septima confirmat in hæc verba. Romanorum, aut
Græcorum historia nequaquam in synodo uti debemus.

Decimumseptimum, In Assyriorum monarchia Berofus 17. Arg.
commendari supra ceteros solet. At huius auctoris nulla
extat historia. Nam, quæ Berofi nomine est ab Anno edita,
eam fictam esse viri eruditi deprehenderunt. In Perfarum vero
rebus gestis commemorandis præfertur Metasthenes, qui ve-
ros & publicos Perfarum annales, ut fertur, secutus est. At
huius etiam monumenta multo falsiore titulo Annii edidit.
Metasthenes siquidem iste Annianus octo solum Perfarum re-
ges fuisse tradit, cum tamen fuerint quatuordecim, quos or-
dine & Hieronymus in septimum Danielis caput, & Eusebius
censet in chronicis. Iam Græcarum rerum historia quid nisi
fabulas continet, quas illi passim pro veris historiis edunt?
Cicero (16) quippe auctor est gravis, quod testimoniorum re-
ligionem Græca natio non coluit. Scipio item apud Livium
(17) non aliter historias Græcas ac fabulas refert. Vere quoque
dixit Fabius (18), Græcis historiis plerumque poetice similem
esse licentiam; ut iure illud ex Satyra vulgi etiam sermone
teratur, Et quicquid Græcia mendax audet in historiis (19). Atque Io-
sephus in proœmio lib. de Bello Iudæic. veritatem a Græcis in
historia negligi testis est. Id quod in 1. cont. App. libr. confir-
mat. Sed & nostris Hieronymus cum Græcas historias oppo-
suisset, Non debemus, inquit (20), eorum auctoritati acquiescere,
quorum mendacia detestamur. Sane, ut taceam de reliquis, He-
rodo-

(16) In oratione pro Lucio Flacco. (17) Decad. 3. octavo lib.

(18) Lib. 2. orat. inquit. cap. 4. (19) Iuvenal. Satyr. 10.

(20) In 27. cap. Ezech. Vide Iosephus lib. 1. cont. Appionem,
Cicero lib. de legibus 1. apud Herodotum, inquit, historiæ pa-
trem & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulæ.

rodorus & Xenophon, quos historiæ parentes Græci habent, confictis fere narrationibus abutuntur. Quid in imperio Romanorum? An ulli extant annales publici, quibus credere debeamus? Minime gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. Laudationibus porro, quod Tullius ait (21), historia rerum Romanorum est facta mendosior. Quædam autem in Livio esse, quædam in Sallustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo, quorum fides manifestis testimoniis labefactari possit, Flavius Vopiscus (22) verissime dixit. Nihil ergo fidei ethnicorum historiis habendum est, utpote quæ nullam habeant non modo certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.

Ult. Argument.

Postremum argumentum historias omnis generaliter & ecclesiasticas & profanas impugnat. Illud est huiusmodi. Fidem humanam idcirco Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quod iuxta ad falsum & verum inclinatur. Theologia ergo, quæ tota veritate perpenditur, non accipiet ab humana fide adiutorium, nec verax cum fallaci ad argumentandum confociationem contrahet: quoniam tale argumentum ex ea parte, qua humanæ fidei innititur, deque falsitati ac veritati innititur. Confirmat autem hoc vel maxime, quod homines mendaces sunt, fallereque & falli omnes ad unum possunt. Sive igitur pauci, seu plures historici quicquam affirmant; imbecilla ea omnis argumentatio erit, quæ in testimonia hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcumque ex humana historia petitum imbecillius est, quam ut in Theologia ullam omnino faciat fidem. His argumentis loci huius auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem factasse plura, similia sunt, atque adeo similiter rescellentur.

CA-

(21) De clar. orat. (22) In vitam Aureliani.

CAPVT IV.

Quod auctoritas humane historie aliquando probabilis, quandoque etiam certe sit.

Sequitur ut explanemus, qualis quantaque sit humanæ historie apud theologos auctoritas: nam hoc secundo loco nos acturos pollicebamur. Quod quo magis intelligi possit, illud principio ponendum est: necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudum more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de cura Græc. affect. libro primo, Augustinus item in libro de utilit. cred. ad Honor. cap. 12. & de fide rerum invisibilium cap. 1. & 2. diligentissime persecuti sunt, non erit nobis hic magnopere laborandum. Atque Augustinus quidem plane asserit, non amicitiam modo, verum omnem omnino humanam societatem interire, nisi amicus amico, maritus uxori, parentibus filii, fratres fratribus, civibus cives, sociis socii fidem habeant. Multa ille asserit, quibus ostendat, necessitudinem & pietatem duo generis humani sanctissima vincula violari atque dissolvi, nihilque prorsus in hominum consociatione incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non idem possumus quasi manu tangere ac tenere perceptum. Humane itaque vitæ necessarium esse, hominum dictis homines sine ulla etiam dubitatione credere. Theodoretus vero fidem esse ceu primariam artium basim, disciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifeste. Nec enim, ut cetera taceamus, pueri elementarii ullam omnino possunt disciplinam puerilis facultatem adipisci, nisi & nomina literarum & syllabarum nexus fide a præceptoribus acceperint. Vt illud Isaïe (1) in omni etiam & arte & ætate virilissimum comprobetur, Nisi credideritis, non intelligetis. Præclarum est igitur Aristotelis illud (2), in omnia

Tom. II.

C

fa-

(1) Isaïa 7. iuxta 70. interpr. (2) 1. Elench.

facultate atque doctrina oportere addiscentes credere, experimentis quippe quotidianis hoc nos nullo admonente discimus, quod cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcumque veri. Quæ ex re fit, ut naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem imperferit: siquidem non minus fides necessaria est hominis & vitæ & disciplinæ, quam aut igni locus supremus, aut terræ imus, ut bene habeant, necessarius est. His autem propensiones quasdam, & quasi appetitiones natura indidit ad fines & perfectiones necessarias. Quamobrem qui humanam fidem ex hominum animis evellere conantur, ii non solum stulti sunt, sed gigantum more cum Diis bellant, hoc est, cum natura pugnant. An vero quicquam tam puerile & stultum dici potest, quam si ea, quæ viderunt alii, negemus esse, quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultiores esse volumus. Quibus positus sit prima conclusio.

1. Conc. Præter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id esse, idoneus ad faciendam certam in Theologia fidem. Hæc, quoniam cuique per se est obvia & manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flavius porro Vopiscus vere falsæque dixit, neminem historicorum non aliquid esse mentitum: unde fidenter se historiam aggredi, habiturum mendaciorum comites.

2. Conc. Secunda conclusio. Historici graves ac fide digni, quales nulli sine dubio & in ecclesiasticis & in secularibus fuerit, probabile argumentum theologo suppeditant, cum ad ea que sua sunt corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. Quæ conclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis bene instituti, & ad vitam humanam recte compositi, viro gravi rem credibilem afferenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniam quædam a Plinio, aliisque historicis vel gravissimis referuntur, quæ cum vix credibilia sint, si ea fuisse negemus, non ideo historię auctoritatem labefacimus. Vterque igitur & qui cito credit, & qui ad credendam nimium est tardus, iure reprehenditur. Multo vero hic magis, si cum pluribus historicis probatis gravibusque differerit. Si namque in duorum ore, vel trium stat omne verbum, cur adversus hanc legem plu-

plurimis testibus rem eandem olim gestam contestantibus fidem theologus abrogabit? Præsertim cum testimonia ex veritate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, quod ea sola, ut Fabius ait, criminibus odii gratiæque vacant. Nimirum Innocentius auctor est gravis (3), in humanis historiis nonnihil probabilitatis inesse: cum lege edita præcepit, ut in causis ecclesiæ finiendis illarum auctoritate, quamvis cætera argumenta decissent, ecclesiastici iudices uterentur. Sed plerique nostra hac arte perverse, ne dicam impudenter, res, quas esse gestas gravissimi auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui si idoneas causas probabileque redderent, audendi fortasse essent. Cum vero reddant nullas, contempnendi sunt: ut qui communem hominum sensum exuerint, iudiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia reicerint, vitæ magistræ, prudentiæ subsidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

Tertia conclusio. Si omnes probati ac graves historici in eandem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promitur, ut theologia dogmata firma etiam ratione constituantur. Exempla sunt eius rei multa, sed pauca subiciam. Petrum Romæ & collocaße sedem, & pro Christo martyrii gloriam coronatum esse, omnes graves historiæ tradunt: unde nos certa in quarto libro argumentatione consecimus, Romanum episcopum Petro in pontificatu succedere. Item concilium Nicænum tempore Constantini a Sylvestro vero ecclesiæ pontifice esse coactum, historici quique gravissimi prædixerunt. Ea nos e re colligimus concilii Nicæni definitiones certas esse: quod certum sit, synodum ecclesiæ generalem Romano Pontifici comprobata errare non posse: certum quoque, Nicænam eiusmodi esse, cui nec universitas pastorum ecclesiæ defuerit, nec Romani episcopi comprobatio. Plurima sunt eiusmodi, quæ communi historicorum consensione traduntur. Hæc non modo negare, sed in his etiam addubitare, stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, ut eundem locum diutius urgeam, quod si ea genera belluarum, quæ in ru-

C 2 bro

(3) *Barthard. libr. 3. cap. 128. 20. dist. cap. de quibus*

bro mari Indiæ gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergo, si ita placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves & probati adferunt. Ita sit, ut mediterranei mare esse non credant, nec in insula nati, in qua lepusculos vulpeculasque solum viderint, credant leones & pantheras esse: si vero de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiunt. Certa quippe apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicacia & stultitia non possunt. Præclare itaque Iosephus 1. contra Apionem lib. illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his paucis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas facile intelligetur. Historia nimirum etsi, ut Quintilianus ait, scripta est non ad probandum, sed ad narrandum: aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter fere; nam aliquando etiam necessaria. Nunc argumenta contra historiæ fidem posita diluamus.

CAPVT V.

Vbi respondetur argumentis capituli tertii.

Respon.
ad 1.

NON est facile contrarias obiectiones excutere, sed excutiendæ sunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Osiander modo, verum etiam catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Ioseph naturali & legali refertur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. (1) quæst. veter. & nov. testam. sive Augustinus is fuerit, seu quispiam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere: ne sit qui existimet veterem historiam

(1) Quæst. 56.

solis junioribus displicuisse. Vtuntur autem hi ad Africanam traditionem infirmendam argumentis huiusmodi.

Primo quod nullum vel testimonium, vel exemplum nec e sacris, nec ex profanis Hebræorum literis erui possit, quotalis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, ut demus, inquit, quantumvis iniqua conditione eiusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicæ discrepantiæ scrupulus eximatur. Nam legalem fuisse defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 25. evidentissime traditur. Illud vero non contingit nisi ex eodem patre natis: nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hereditates, atque adeo non habitant simul. Nunc autem Iacob & Heli, nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis: nec simul habitare potuerunt, cum alter censetur in posteris Nathan, alter in posteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Ioseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria iuxta illam Deut. legem, id exiguum sane ac mendicium argumentum est, cui Augustinus & 5. lib. quæst. in Deut. quæst. 46. & lib. 2. retract. cap. 12. nullo negotio respondet. Mihi vero opinio communis magis placeat: quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt, Heli Iosephi focerum fuisse, eundem, qui & Ioakim parentem virginis Mariæ; ut Lucas Genealogiam Christi per matrem attexuerit: Matthæus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen Genealogiam mulierum contra scripturæ usum Evangelista texuit. Nam cum ait, *qui fuit Heli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus. Et ipse Iesus putabatur quidem esse Iosephi, at re vera non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili opera ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cuius filius vere dici possit præter Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat (2). Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Christi ab

(2) De verb. signi. Nam & 165.